

Krhoun, Mečislav

Legendární písně

In: Krhoun, Mečislav. *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. Vyd. 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, c1973, pp. 317-330

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121019>

Access Date: 05. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LEGENDÁRNÍ PÍSNĚ

S „lirou“, „lirnyky“ a jejich písněmi se Fed'kovyč setkal jistě již v dětství, zejména o poutích a v poutních mistech, jako byla Sučava. Je známo, že v XIX. století na území západní Ukrajiny existovalo okolo dvaceti „lirnyckých“ škol. A „lirnyky“ bylo možné vidět ještě v první čtvrti našeho století v bývalé východní Haliči na všech trzích a na všech výročních poutích v městečkách a na vesnicích. „Lirnyci“ bývali zpravidla slepci, vodili je jejich žáci, jimž „lirnyci“ svěřovali svůj repertoár i své umění ovládat nástroj zvaný „lira“. „Lira“, která se rozšířila na Ukrajině v XV. a XVI. stol., získala si velkou popularitu zejména na západní Ukrajině, kde patrně úplně nahradila jiné nástroje, např. kobzu. Snad se tak stalo proto, že hra na „liru“ je mnohem snazší než na jiné nástroje, neboť „lira“ je do jisté míry zmechanizována. Je kombinací prvků dvou různých nástrojů. Podstatou nástroje je kolečko, které se obrací rukojetí a současným třením všech strun na jednou (bývá jich 4—6) vyluzuje zvuk, který se co do výšky upravuje klávesami.

Tento nástroj se Fed'kovyčovi zamlouval, neboť „liru“ i „lirnyky“ připomíná častěji ve své korespondenci. Jeho představa lidového zpěváka souvisí těsně s představou „lirnyka“. Také představu Ševčenka spojuje s představou „lirnyka“, např. v písni do poémy „Тура на могилі“. Tam čteme verše:

У Києві під Лаврою
Там лірник сидів
Да аж вісім же він пісень
На ліру завів.¹⁾

Německá parafráze této básně má přímo název Taras. S „lirnykem“ začal básník nakonec ztotožňovat i sebe.

Básník vábil stěhovavý způsob života lidového pěvce. Tuto představu stěhovavého potulného pěvce si vytvořil jednak ze zkušenosti, tj. podle ukrajinských „lirnyků“, jednak podle obrazů německé romantické poezie. Po této stránce měl na básníka vliv Uhland, jehož básně o prokletí potulného pěvce²⁾ přeložil na samém začátku své básnické činnosti. Představa „lirnyka“ splynula s představou potulného pěvce německé romantické poezie v jeho nejstarších básních o úloze básníkově ve společnosti, tj. v básních „На день добрий“³⁾ a „Співацька доля“.⁴⁾

Myšlenka, že by se mohl stát lidovým potulným zpěvákem, zřejmě se básníkovi líbila, protože v dopise A. Kobyljanskému z 10. prosince 1861 píše: „Weisst du, warum ich nicht in Pension gegangen bin? — weil ich da nicht den Sardak tragen und als Sänger von Dorf zu Dorf ziehen dürfte“. Ovšem několik řádků výše má na své potulné zpěvácké povolání názor celkem střízlivý, říká totiž: „ratest du mir vielleicht, dass ich die Lira nehme und durch Galizien singend von Haus zu Haus gehe. Aber die Leute werden mich auslachen, denn ich bin ja noch jung? — und riskire am Ende wegen Vagabundiren eingesperrt zu werden. Mit der Lira ginge ich sehr gerne...“⁵⁾ Tyto básníkovy výroky ukazují, jak představa „lirnyka“ byla hluboko zakořeněna v jeho mysli. Nevzdával se jí ani tenkrát, když už byl uznaným národním básníkem po vyjití sbírky „Поезія“. Na jaře r. 1862 píše totiž K. Horbalovi: „Ny raz zanosia mnia hadky, aby pity spivajučy Ukrajinov a choť Іуш Halyčynov“.⁶⁾ Vymáhal dokonce u Horbala, aby mu s přáteli ve Lvově vymohl povolení takové, aby mohl chodit po celém území jako potulný zpěvák-lirnyk „Ukrajinov, Halyčynov, Bukovynov taj Uhorščynov“. Mluví o této věci ještě na podzim 1862 opět v dopise Horbalovi, jemuž vycítá, že se nepostaral o povolení, aby mu bylo umožněno „ходити співаючи цілим руським краєм“.⁷⁾ Fantasticko-romantická myšlenka o toulavém životě „lirnyka“ se ovšem nedala uskutečnit a nemusíme pochybovat o tom, že ji básník ani nechtěl opravdu uskutečnit. Byl na to příliš reální a vzdělaný při všech fantastických a bizarních nápadech. Ovšem ve chvílích nejistoty a obav tvrdošíjně se této myšlenky držel a svým přátelům opakoval své rozhodnutí vydat se s „lirou“ do světa. Tak ještě v lednu 1864 píše Taňačkevycovi: „Дуже я давно маю охоту на лірі вчитись. Не мож би у Львові достати?... А коли у Львові нема, то буду просити Климковича, щоб мині у Києві роздобув. — В Італії також грають на ліру, та я знаю, як би то можна відтиля достати. — На що єму ліра?

1) Пис. I, 230.

2) Як то співак проклинає — Пис. I, 69.

3) Пис. I, 4.

4) Пис. I, 12—13.

5) Пис. IV, 31.

6) Пис. IV, 41.

7) Пис. IV, 45.

питатися меш. — От на що, братіку: Як мене нищасна година ни мине, та схочуть назад в війско взяти, подякую ім за їх хліб, а сам піду співаючи по всі Буковині. Наш народ дуже любить ліру“^{*)}

Ale tenkrát si básník „liru“ nekoupil, neodřekl se však své záliby a ani svých úmyslů, spojených s touto zálibou. Neboť s touhou po „life“ byl spojen záměr vytvořit podle živých „lirnyckých“ vzorů „lirnyckou“ poezii. Feďkovyc znal dobře všechny druhy lidové ukrajinské poezie zpívané v Bukovině a znal i různé sbírky této poezie, sebrané v jiných oblastech Ukrajiny. Různé druhy této poezie, lyrické i epické, parafrázoval a varioval ve svých básních. Necouval ani před takovými druhy, jako byly písně obřadní. Důkaz máme ve první básnické sbírce: ukázký svatebních písní a koledu. Ve své tvorbě chtěl využít také poezii „lirnyckou“. Byla to většinou poezie nábožensky moralistní a legendární. Básnicky byla nejméně vděčná, ale legendární písně svou pestrou fabulistikou mohly se stát vědeckým předmětem básnickovy tvorby. Feďkovyc pro náboženskou poezii neměl příliš mnoho smyslu. Víme, že jeho tzv. náboženské básně vyznívaly dokonce velmi nenábožensky, např. báseň „Прециста Диво, радуйся, Маріє!“ Básník se však na „lirnyckou“ poezii nedíval jako na poezii náboženskou, nýbrž jako na poezii lidovou, jako na jeden druh ústní lidové slovesnosti. Lidová poezie měla ve všech svých podobách a odrůdách pro Feďkovyce svou hodnotu i básnickou i výchovnou, a to ne nábožensky výchovnou, nýbrž národně, společensky a občansky výchovnou. Je zajímavé, že se básník nechtěl pouštět do zpracování obřadové poezie svatební. Třebaže to původně v poznámkách ke své první sbírce slíbil a pak byl také k této práci čtenáři vyzván, neprojevil nijakou chuť dát se do svatebních písní. Nalézal v nich asi příliš mnoho minulosti a příliš málo momentů občansky a národně výchovných. Tradiční písně získávaly básnickovu pozornost, až nabyly přesvědčení, že se mohou stát prospěšnými v občanském slova smyslu. V básníkovy byly velmi silně vychovatelské sklony. Víme ještě z jeho působení na vojně, že působil mezi vojáky Ukrajinci jako učitel a vychovatel. Učil své vojáky německy z povinnosti, ale z dobré vůle je učil číst, psát ukrajinsky, předčítal jim Ševčenko a jiné ukrajinské spisovatele, mnoho svého volného času věnoval osobnímu působení na vojáky, na jejich smýšlení a chování. Jako vychovatel měl úspěchy. I dopisy jeho odchovanců i jejich vzpomínky svědčí o jeho velké popularitě mezi vojáky. Feďkovyc byl beze vší pochyby talentovaný pedagog a — dnes bychom řekli — lidovýchovný pracovník. Tato okolnost znamenitě vynikla, když se Feďkovyc dostal do služeb Prosvity r. 1872. Tenkrát využil situace a povolil své zálibě, pokud šlo o „liru“ a o písně určené ke zpěvu za doprovodu „liry“. Koupil si dvě „liry“ ze Švýcarska. Jejich koupí mu zprostředkoval T. Džulinskij, který je objednal z Curychu. Feďkovyc se naučil na ně hrát a dokonce vystoupil veřejně s „lirnyckou“ písní, ale vystoupení se nepodařilo. Zato zdařilejší byl druhý podnik: úprava několika sbírek písní pro lid.

Feďkovyc v rámci své práce v Prosvitě a s použitím publikačních možností v rámci jejich lidovýchovných edicí připravil sbírku koled, tzv. „Колядник“, jak o tom bude řeč dále, cyklus písní o sv. Mikuláši a knížečku o sv. Jiří. Všechny tyto knihy nevelké rozsahem požívaly velké obliby mezi lidovými čtenáři. Knihu o sv. Mikuláši Prosvita vydala třikrát, v druhém vydání byl náklad 8000 výtisků. Se zřetelem k této popularitě a tudíž i významu těchto knih nelze tuto část Feďkovycovy tvorby přejít mlčením, jak to dělali takřka všichni dosavadní badatelé o Feďkovycově díle. Makovej jí suše zaznamenává, Pivovarov jí považuje za básnickovo pochybení, Koržupová se o ní vůbec nezmiňuje. Všichni badatelé se na tyto básně dívají jako na činnost stojící mimo básníkův tvůrčí rámec. Takový postoj není ovšem správný. Musíme se dívat také na tyto „lidovýchovné“ verše jako na součást básnickovy tvůrčí práce a zařadit je do básníkovy vývoje.

První „lirnycké“ písně napsal Feďkovyc r. 1873. Jsou to verše věnované životu, činnosti a zázrakům sv. Mikuláše. Vydala je Prosvita téhož roku pod názvem „Дванацять прісней во честь и славу святого отця нашого Николая, Миръ-Ликійского чудотворця, Руси и шкіль патрона“. Tato dvacítková brožurka je významná tím, že nám její závěrečné slovo na str. 29—31 dává klíč k pochopení Feďkovycových „lirnyckých“ básní. Tyto básně se měly stát nástrojem boje proti krémě a nezřízenému životu. Básník toho chce dosáhnout poukazem na minulost, kterou ovšem líčí nejen nesprávně a historicky nepravdivě, ale také trochu konvenčně, tak, jak ji ve svých idealizovaných obrazech líčili romantické idylického ražení. Především naprosto pochybné je tvrzení, že v dávných dobách v každé selské chalupě byla „lira“. Víme, že „lira“ stejně jako kobza byla nástrojem jen řemeslných zpěváků, široké vrstvy jí rády naslouchaly za určitých příležitostí, avšak nástrojem mas nebyla. Ale Feďkovycova tendence je jasná: směřuje ke kulturnímu povznesení

*) Пис. IV, 90.

lidových vrstev a k jejich ušlechtilé zábavě. Vystoupením proti krémě a opilství chce zabránit mrhání majetkem a ochuzování sedláků. Fed'kovyč považoval „liru“ za nástroj opravdově lidový, neboť hra na ni podle jeho názoru byla snadná. Každý jen poněkud nadaný člověk mohl se lehce naučit na tyto „lidové varhany“ hrát a pomocí „liry“ měl se rozšiřovat také zpěv. Ten Fed'kovyč považoval za nejušlechtilější zábavu a mnohokrát to zdůrazňoval ve svých lidovýchovných spisech, např. v povídce „Фармазоня“. Sám byl velikým milovníkem zpěvu a dobrým zpěvákem. Do akce „lirnycké“ chtěl zapojit školu a učitele.

„Lirnyci“ byli na ukrajinském venkově velmi oblíbeni a právě tak jejich písně, plné fantastiky, naivní necírkevnícké zbožnosti a nebigotní víry, často zemité realistické. Proto Fed'kovyč ve své snaze po zušlechtnění lidu, po jeho osvobození od alkoholismu, hýřivosti a ekonomické závislosti na krémě sáhl k této „lirnycké“ cestě i ve své tvorbě. Využil svého pracovního závazku v osvětovém zařízení Prosvity a spojil jej se svou zálibou v lidové poezii. Když vybízel své prosté čtenáře, aby se naučili hrát na „liru“, slíbil jim, že se postará o písně. A slovu také dostál. Nabídl hned svým budoucím zpěvákům dvanáct lirnyckých písní a snažil se rozmnožit jejich repertoár i později.

Prvním literárním činem Fed'kovyče-lirnyka byla tedy nevelká, opravdu lidová knížečka s dvanácti legendami o světcích snad nejoblíbenějších mezi ukrajinskými venkovany. Ikony Mikuláše tvořícího zástraky zdobily v této době každou selskou světnici. Autor ho nazval „patronem“ Rusi vším právem. Kult tohoto světce byl v ukrajinských oblastech Bukoviny a Haliče rozšířen více než kteréhokoliv jiného. Světec byl opravdu lidový a duchovenstvo této lidové záliby využívalo svým způsobem ve prospěch svůj i církve. Fed'kovyč se pokusil využít obliby tohoto světce ve prospěch vesničanů, ve prospěch jejich osvěcení.

O tomto úmyslu svědčí obsah této knížky. Autor si počínal velmi šťastně a obratně: děj každé písně spojil s výchovnou ideou, kterou světce propaguje svými činy i svou řečí, a básník na to navazuje svá poučení. Tak píseň I., vypravující o Mikulášově dětství, zdůrazňuje význam školního vzdělání pro děti. Tutéž ideu ještě více propaguje píseň X. Když církevní sněm za neuvážený čin spáchaný z přílišné horlivosti zhavil Mikuláše hodnosti „vladyky“ a Mikuláš se pokorně tomuto rozhodnutí podrobuje, sám Kristus se svou Matkou mu vracejí odznaky jeho hodnosti a dávají mu poučení. Kristus mu říká, když mu dává evangelium:

Бо ти в мене будеш патроном на Русі.
А хто ме там дбати просвітов, науков,
Не буде той знати ні нужди, ні муки.⁹⁾

Podobně Bohorodička mu říká, že bude patronem škol a všech ruských dětí:

А хто ме їм — каже — боронити школи,
Нехай же той правди не узрить ніколи!
А хто ме їм — каже — боронити науки,
Нехай ся попаде в диявольські руки!
А хто ме їм — каже — боронити просвіту,
Від мого сина проклят він на віки.¹⁰⁾

Tyto verše mluví jasnou řečí o cíli takovýchto básní a o básníkově tvůrčím úmyslu.

Podobným způsobem mluví o zhoubnosti opilství a zlu, které přinášejí krémy (píseň II. a IX.), o nesprávné výchově dětí (píseň II.) o významu a důležitosti práce (píseň III.), o poměru k bližnímu a lásce k bohu:

А гнів же господній той кличе на себе,
Хто ближнього кривдить...¹¹⁾

neboť

Бога хто молитъ, а зла ся не кає
Той з господа кпиться...¹²⁾

Dále staví požadavek žít dělně na tomto světě (píseň V.) a poctivě konat své povinnosti (píseň VIII.). Vystupuje proti různým pověrám, zejména proti víře v čáry (píseň VI.),

⁹⁾ Пис. I, 574.

¹⁰⁾ Пис. I, 575.

¹¹⁾ Пис. I, 567.

¹²⁾ Пис. I, 567.

brojí světcovými ústy i líčeným příběhem proti nespravedlivému soudu (píseň XI.) i proti zlobě pomluvy (píseň XII.). Mluví také o pravé zbožnosti (píseň VIII.):

... права побожність провадить до щастя,
До всього, що добре, до всього, що красне.¹³⁾

Je tedy jeho cyklus ke cti svatého Mikuláše nejen cyklem legendárně náboženským, zajímavým pestrými příběhy, ale přímo rozvinutím výchovného programu venkovského člověka, jemuž se tu dostává rady, jak si v životě počínat, jak rozeznávat, co je dobré a co nesprávné.

Autor si počíná jako pravý venkovský lidový zpěvák. Používá jeho prostředků, vžívá se do jeho naivního myšlení, přidržuje se jeho naivně moralistického tónu. Básník tak činí záměrně. Vyplyvá to z pokynů, že se písně o sv. Mikuláši mají zpívat na takovou melodii, jaké používají „didy-lirnyky“ pro zpěv svých nábožných písní, např. písně o sv. Barboře. Tento pokyn vysvětluje také volbu verše a různých básnických prostředků. Feďkovyč zde stejně jako ve svých ostatních básních budoval svůj verš ne na základě umělé metricky, nýbrž přizpůsoboval ho zvolené melodii. To vynikne nejlépe ze srovnání veršů písně o sv. Barboře zapsané Kolbergem a veršů Feďkovyčových:

Kolberg: Oj ziszła zora — až po sered mora,
ne je to zora — to świaata Warwara.¹⁴⁾

Feďkovyč: Ой радуйся місто, ти місто Патаро,
У Лукийській землі, а у грецькій царі.¹⁵⁾

Do tohoto prvního cyklu převzal básník z lidové poezie „lirnycké“ koncovkový rým slovesný, zejména infinitivní typu владичествувати — вписати, узяти а істяти а preteritální typu пропали — ушхали, ссало — стало, аsonanci typu ласкав — щастя, просвіта — на віки а rým přibližný, který je ovšem běžný v celém básnickově díle, např. чада — аду, пастирю — чотири. V této své první práci neuplatnil lidový slovanský paralelismus, epiforické opakování а jiné běžné prostředky v nábožných „lirnyckých“ písních, avšak je tu počáteční apostrofa, např. začátek I. písně:

Ой радуйся місто, ти місто Патаро,
У Лукийській землі, а у грецькій царі.¹⁶⁾

Uplatnil tu vnitřní anaforu а epitetickou pochvalu, např. v začátku VII. písně:

О місто ти Міра, місто вельми славне,
І місто велике, місто православне.¹⁷⁾

Také lidové tzv. štěrkovací výrazy typu A, Oj, Aj na začátku veršů uplatňoval básník v jednotné podobě „O“ vždy v prvním verši на začátku písně. Z dvanácti písní začíná sedm takovou interjekcí „O“, jedna interjekcí „Oj“.

Vcelku však je vidět, že básník, když psal tento svůj cyklus, byl teprve ve stádiu učení, pokud jde о ovládnutí а uplatňování techniky „lirnycké písně“. Jeho pozdější písně tohoto druhu budou mnohem bohatší со se týče aplikace poetických prostředků. Básník postupně vyrostl v mistra „lirnycké“ poezie.

Téhož roku jako cyklus písní о sv. Mikuláši vznikla а byla Prosvitou vydána ještě druhá Feďkovyčova brožura „Житіє святого великомученика Юрія (Георгія)“ složená z části prozaické а ze tří písní ke cti sv. Jiří. Proti mikulášskému cyklu je „Житіє“ svým druhem і svým záměrem značně odlišné. Bylo zamýšleno spíše jako zábavné čtení а důraz byl v něm položen на bohatý, pestrý а exotický děj. Výchovná tendence se озývá jen skromně а je zastřena jinými prvky. Prozaická část je vyprávěním о životě, mučení а zázracích sv. Jiří. Úvodem se snažil Feďkovyč poučit své čtenáře о leccems z římských dějin. Neupěl jen на

¹³⁾ Пис. I, 571.

¹⁴⁾ Pokucie I (Dzieła 30), s. 277.

¹⁵⁾ Пис. I, 597.

¹⁶⁾ Пис. I, 597.

¹⁷⁾ Пис. I, 570.

legendárních údajích a na legendárním hodnocení starého Říma. Dokonce i o císaři Diokleciánovi, kterého legendy líčí jako nelidského netvora, říká kriticky, že nebyl nejhorším císařem, dá se mu pryč vytknout jen to, že příliš věřil věštbám a pohanským kněžím. Podle legendy líčí tyto kněží v černém světle, ale jeho zdůvodnění jejich odporu ke křesťanství zní zcela moderně, bránili se proti náporu křesťanství proto, že se báli o svou obživu: „*болячися они хліб свій утратити*“. Zajímavé je také srovnání kněží pohanských s křesťanskými, které čteme v křesťanské legendě s překvapením, neboť se opírá o historickou pravdu. Fedkovyč totiž říká, že pohanští kněží jsou lidé, již „*тогдашним поганським божкам непричмом так служили, як вини християнські наші священники истинному богу служити*“.¹⁹⁾ Víme ovšem, že se Fedkovyč o duchovenstvu ve svých světských básních vyjadřoval velmi skepticky a neuctivě. V legendě ovšem svůj názor mohl vyjádřit jen náznakově. Zato zřetelně vložil své lidovčasně ideje do závěru svého vyprávění. Nenasytil jimi svou lenost: „*Нас поучають, що горівка є упадком нашим і нашого народу: чому ж ми є не відречємось і не відпекаємось геть за всім? Нас навчають, що лінивство є убийником думи і тіла: чому ж ми не возьмемося до праці так як другі народи, але все кажемо, що ми в бога днів не купуємо?*“¹⁹⁾ Prozaická legenda byla doplněna veršovaným dodatkem s názvem „*Три пісні во честь і славу великомученика Юрія*“.

První píseň shodná svou formou s mikulášskými legendami je vlastně veršovaným opakovaním prozaické legendy. Autor pochopitelně vynechává dost obsáhlý historický úvod a vpadá in medias res apostrofou města Nikomedie, v němž si svatý Jiří vysloužil mučednickou korunu. Apostrofa zní epicky dokonale:

О, Нікомедіє, Проповту короно,
А хто змалював тя так дуже червоно?

Proti prozaickému vyprávění, které je podáno pragmaticky, veršované vyprávění je poněkud přímočaré: jako v epických hrdinských básních stojí tu proti sobě dva soupeři, z nichž ovšem každý bojuje jinou zbraní. Dioklecián má veškerou moc světskou. Jiří má sílu duševní a podporu své víry. Jako v rytířských eposech je v tomto boji řada dramatických okamžiků, které se řeší ve prospěch křesťanského hrdiny. Kdykoliv Jiří před podstoupením nové zkoušky zaváhá, ozývá se hlas z nebes, který povzbuzuje svého hrdinu:

Не бійся, герою,
Не бійся, мій друже! Христос твій с тобою!²¹⁾

Zavedením této epické formule, která se v básni šestkrát opakuje, dosahuje Fedkovyč jedinečného epického účinku. Každé to povzbuzení znamená další dílčí vítězství křesťanského hrdiny a přesvědčuje čtenáře o jeho neporazitelnosti. Báseň je dokonalá po stránce formální, mnohem dokonalejší než mikulášská legenda. Metrum je pravidelnější, více knižní než písně, rým přesnější, asonance se takřka nevyskytují. Autor používá ve značné míře dialogu nebo monologu a tím zdůrazňuje dramatickост příběhu. Tyto prvky jsou však do přímého autorského vypravování zasazeny tak obratně, že se epický charakter básně nikterak nenarušuje. Nechybí tu sugestivní použití různých momentů opakování: postupné nebo střídavé anafory, opakovaných apostrof, refrénovitě opakování některých situací, např.

А Юрій в покорі приймає ті муки,
До господи бога здоймає лиш руки.²²⁾

Tato epická situace se v básni opakuje asi pětkrát s různými, celkem nepatrnými slovními obměnami. Na opakování epické formule božského povzbuzení bylo již poukázáno výše. Nechybějí zde ani epizody, např. epizoda o oráči Herakleji nebo o smrti císařovny. Epizody nejsou sice rozloženy rovnoměrně, jsou soustředěny do druhé části básně. Ale nejsou v básni didaktické vložky, které jsou tak hojné v mikulášské legendě. Básník se dal unést svou poetickou látkou a plnil tak druhý požadavek Prosvity, aby totiž čítající lid „měl předmět k zábavě“.

¹⁹⁾ Пис. II, 250.

¹⁹⁾ Пис. II, 260.

²⁰⁾ Пис. I, 578.

²¹⁾ Пис. I, 579.

²²⁾ Пис. I, 579.

Také druhá píseň o svatém Jiří je určena k rozptýlení, ne k poučení. Je to veršovaná parafráze překrásné středověké legendy s pohádkovými motivy o záchraně princezny před drakem, jež sv. Jiří pokoří. Báseň je kratší než první a neopývá ani zázraky, ani zbožnými naučeními. Prostou pohádku o vítězství představitele dobré světlé síly nad představitelem zla vypravuje básník prostě s použitím těchž prostředků, jaké aplikoval v písních o sv. Mikuláši. Proti první písni o sv. Jiří je tato druhá píseň značně prostší formálně, není zde epizod, není epických formulí. Je zde však počáteční apostrofa místa děje jako v první písni, jsou tu některé prvky opakování, např. anafory (při popise zápasu Jiřího s drakem) utvrzující epický ráz vyprávění. Tento ráz jako ve všech legendárních básních utvrzuje také pravidelná forma verše, stále stejná, dokonce poněkud jednotvárná.

Třetí píseň je skutečnou písní. Již volba strofy ukazuje, že tu jde o píseň lyrického obsahu. Je to vlastně výzva k modlitbám k světcům, jenž má od boha tak velkou moc, že může

За всі християни
Побивати силу погану
В день і в ніч!²³⁾

V této písni se básník didaxi nevyhnul, zapletl však do ní ty požadavky, o něž nejvíce bojoval, tj. výchovu lidu ke střízlivosti. Jiří za své muky dostal takovou sílu od Krista, že může útočit na všechny nepřátelské síly, které třebaš i sami čerti zplodili:

Гой тому ж, хто у блуді блудить,
Або хто ту горівку любить,
П'є той квас, що нас пожерає,
Гой нехай Юрія благає
На всяк час!²⁴⁾

Jak vidíme z uvedeného příkladu, básník si v této písni zvolil starodávnou strofu náboženských písní o pěti verších, z nichž poslední zaznívá jako refrén, jak je tomu v mnohé starodávné církevní písni. Tyto písně byly velmi oblíbeny u „didů-lirnyků“ a básník volbou této formy se chtěl co nejvíce přiblížit lidové písni tohoto druhu.

Obě knížečky, které Feďkovyčovi vydala r. 1873 Prosvita, patří k vynikajícím dílům lidovýchovným. Ušlechtilá tendence se v nich spojuje s dokonalostí uměleckou. Básník nebyl vždy v takových dílech na stejné výši. Prosvita dobře ocenila obě knížečky. Dne 11. II. 1873 na zasedání literární sekce bylo rozhodnuto přijmout do tisku píseň o sv. Mikuláši a již 22. V. 1873 na valné schůzi Prosvity bylo sděleno, že knížka byla vydána.²⁵⁾ O knížce o sv. Jiřím nemáme žádných zpráv v zápisech, ale byla vydána Prosvitou téhož roku. Není pochyby, že se tyto knížečky těšily velké popularitě, svědčí o tom výše nákladu a počet vydání.

Důležitá otázka je, proč Feďkovyč ve své lidovýchovné činnosti sahal právě k tematice náboženské. Z jeho básnické činnosti víme, že se náboženskými problémy zabýval celkem zřídka. Jeho přestup k pravoslaví byl záležitostí spíše rodinnou a nacionální nežli náboženskou ve vlastním slova smyslu. Ve svých mnohých básních Feďkovyč vystupoval proti duchovenstvu i proti bohu, kritizoval boha, říkával, že spí, že je k lidem lhostejný. Nelze ho tedy považovat za básníka náboženského. Je pevně připoután k pozemskému životu a s jeho pozic se dívá na svět. Příčina, proč ve své lidovýchovné činnosti sahá k náboženským látkám, je dvojitá. První, na kterou již bylo poukázáno, souvisí s básnickovou zálibou ve folklóru. Feďkovyč chtěl oživit „lirnyctví“; věděl, že se „lirnyci“ těší u venkovanů popularitě, že jejich písně jsou přijímány vděčně a jejich poučení se pamatují. Viděl tedy v lirnycké písni nástroj, jak proniknout k lidu a jak mu předat své výchovné myšlenky. Druhá příčina je ve vzdělanostní situaci ukrajinského venkovana v monarchii rakousko-uherské. Západoukrajinský venkovan byl oddán náboženským tradicím ještě barokním. K těmto tradicím ho vedl i pop i příklad dvora i c. k. úřad. Západoukrajinský venkovan nebyl zbožný, ale jeho morální životní postoj byl determinován náboženstvím. Osvětou a vzděláním v podstatě pohrdal, uměl-li číst, četl na vybidnutí a na radu popa hlavně a především knížky náboženské. Jen ty měly u něho autoritu a z nich jen byl ochoten přijmout myšlenkové podněty a rady pro život. Proto také, kdo se mu chtěl přiblížit, mohl tak učinit jedině pomocí nábo-

²³⁾ Пис. I, 585.

²⁴⁾ Пис. I, 585.

²⁵⁾ Пис. IV, 364.

ženství. Proto si také Fedkovyč volí pro působení na lid náboženskou tematiku, do níž ovšem vkládá ideje světské. Pro jejich platnost se dovolává náboženské autority.

Nelze proto souhlasit s Makovejem, který ve své knize o básníkovi životě tvrdí, že Fedkovyč byl jak ve všedním, každodenním životě, tak ve svých dílech zbožným člověkem (в щоденнім житті і в писаннях він був побожним чоловіком).²⁶⁾ S tímto názorem nelze souhlasit tím spíše, že vyplynul z povrchní četby díla. Makovej sám uvádí verše, které jeho tvrzení odporují. Nejen v básni „Чи хто зміркує“, z níž protináboženský citát Makovej uvádí, nejen v řadě jiných básní z různých dob, které Makovej neuvádí, ale ani v samých básních tzv. náboženských, v básních lirnyckých, tj. veršovaných životech svatých, není ani zbožnosti, ani církevnictví. Již rozbor písní o sv. Mikuláši nám ukázal, že autorovi nešlo v tomto díle o jeho náboženskou náplň, nýbrž o jeho lidovou podstatu. Lirnycké písně s náboženskou legendární a moralizující tematikou, zpívané didy-lirnyky, žebráky na kostelních schodech o pouťích nebo o jarmarcích, nelze vyloučit z folklóru. Tyto písně jsou snad méně za zajímavou nebo méně efektní složkou lidové ústní tvořivosti, ale reálním faktem je, že existovaly, že byly populární v masách venkovského lidu a působily na něho. Proto měl Fedkovyč právo ve své tvorbě napodobit tento druh lidové poezie a nemusil být přítom ani zbožný, ani církevnícky. Tvrzení Makovejovo vypadá divně ve světle toho, co Fedkovyč praví ve své závěti a co sám Makovej ve své knize publikuje, že totiž básník chtěl, aby mu na hrobě v hlavách nestavěli kříž²⁷⁾ a aby při jeho pohřbu nemluvili o království nebeském, protože jediné a pravdivé království nebeské je klid duše za života.²⁸⁾ A nepřál si, aby na jeho pohřbu lidé nesli svíce, nýbrž aby v rukou měli květiny.²⁹⁾ Důvody proto jsou velmi světské, velmi necírkevnícké. Tak smýšlel tento „pobožný člověk“ v sedmdesátých a osmdesátých letech XIX. století v bigotní církevní společnosti v zapadlé, světem zapomenuté Bukovině, jež byla součástí c. k. monarchie, kde vládla jednota šavle s kropáčem. Je možné za těchto okolností se zřetelem k jeho projevům vyčítat básníkovi mysticismus a tvrdit, že byl zbožný, a nalézat v této vzácně jednotné linii životní, názorové a hlavně umělecké rozpory?

Jestliže k jevům minulosti přistupujeme historicky a pokrokovost vidíme ne ve světle dnešních požadavků, nýbrž dané historické skutečnosti, pak nemůžeme považovat „lirnycké“ písně Fedkovyčovy za projev jeho konzervatismu, nýbrž za jednu z cest ve službě lidu.

Písně o sv. Mikuláši a o sv. Jiřími byly prvním pokusem o lirnyckou legendární poezii. Básník se chystal složit cyklus legend v kalendářním pořádku jako lidovou zábavnou četbu. Snad ji původně zamýšlel uplatnit v knihách Prosvity, navštěvovala by tomu ta okolnost, že asi čtvrtina těchto básní vznikla r. 1876, kdy se zdálo, že se básník smíří s Lvovskou ukrajinskou společností a opět začne spolupracovat s celonárodními ukrajinskými orgány a institucemi, s nimiž se po svém odchodu ze Lvova rozešel. Toho roku byl totiž pozván k účasti v almanachu „Руська хата“, navázal srdečnější styky s časopisem „Правда“, resp. s jejími redaktory Lukaševyčem a později Barvinským, podařilo se mu umístit v tisku své drama „Добрым“ a snad se domníval, že bude moci opět pokračovat ve své lidovýchovné práci. Svě práce psal v únoru. Náhlé přerušeni bylo způsobeno nepříjemnostmi, pro které chtěl prchnout pomocí Dragomanova do Ruska.

Ke svým „lirnyckým“ básním se Fedkovyč vrátil až za dva roky a většinu z nich napsal v září 1878. Práce trvala od 2. do 19. září, básník denně napsal až tři básně; r. 1876 psal méně intenzívně.

Fedkovyč psal svou sbírku „lirnyckých“ písní podle plánu, který se zachoval. Podle něho jeho cyklus měl obsahovat 46 písní, ale pět z nich se buďto ztratilo, nebo nebylo napsáno. R. 1876 napsal básník 10 písní, z toho jedna byla dvojdílná. R. 1878 vzniklo 26 písní, z toho jedna byla dvojdílná. R. 1886 byla napsána třetí část legendy o sv. Michalu. Dvě části Lucifera, jehož první část byla napsána r. 1876, zůstaly nedatované, takže doba jejich vzniku není známa.

Fedkovyčův plán lirnyckých písní stěžil byl vypracován předem. Pravděpodobněji je, že ho autor vytvořil dodatečně, když se po dvou letech ke svému cyklu vrátil. Formální rozbor nás vede k tomu, že lirnycké písně nesmíme považovat za jednotný celek, nýbrž

²⁶⁾ Житєпись, 481.

²⁷⁾ Пис. IV, 369. — „Mir zu Haupten kein Kreuz, sondern einen Tannenbaum“.

²⁸⁾ Пис. IV, 370. — „Nur lasset euer papєrєvo nebesne denn doch schon einmal bei Seite! — Das wahre und einzige Himmelreich ist und bleibt doch der Gemuthsfriede in Leben“.

²⁹⁾ Пис. IV, 369. — „Beim Leichenzug gebe an den Gästen nicht Kerzen, sondern Blumen in die Hand. Muss man sich denn, einem dummen Gebrauche zu lieb, die Hände mit geschmolzenem Wachs oder Stearin verbrennen oder die Kleider verderben lassen?“

musíme v nich rozeznávat dvě skupiny chronologické i tvarové. Deset básní, které vznikly r. 1876, je spojeno jednou formou strofickou, ostatní, napsané r. 1878, mají formu jinou. Forma básní z r. 1876 je umělejší a složitější než pozdějších. Jde v podstatě o strofu typu:

xx $\acute{x}$ x $\acute{x}$ x// x $\acute{x}$ xx $\acute{x}$ x A
 xx $\acute{x}$ x $\acute{x}$ x//x $\acute{x}$ xx $\acute{x}$ x A
 xxx B
 xx $\acute{x}$ x/x $\acute{x}$ xx $\acute{x}$ x B

Tato strofa se s většími nebo menšími nepřesnostmi aplikuje ve všech písniích r. 1876. Metrické nepřesnosti jsou způsobeny tím, že Fedkovyč své písně nepíše podle teoretického metrického schématu, nýbrž podle melodie, která mu při psaní písně zní v hlavě. To je s dostatek přesvědčivě dokázáno „koledami na polské melodie,“ kde si takto počíná. V „lirnyckých“ písniích si počíná stejně. Bere si jako vzor některou nábožnou píseň, jejíž formu aplikuje na své básně. „Lirnycké“ písně nepoužil jako vzoru, protože jsou tvarově prostší. Pokud to jsou písně dějové, jsou zaměřeny především na děj, který se vyjadřuje nejprostším způsobem. Dobrým příkladem je „Сирітка“, kterou Fedkovyč zapsal od „lirnyka“; jiný příklad lidové „lirnycké“ písně máme ve známé písni o Lazarovi, kterou zpíval „lirnyk“ Foma Zeleňuk z Lukavce a kterou pojal do své sbírky Holovackyj.³⁰⁾ Rozmanitější a složitější formy používali „lirnyci“ k písniím lyrického ladění, jak to vidíme na písni „Вічність“,³¹⁾ pojaté rovněž do sbírky Holovackého, nebo na písni „О пречистої Діві Почаївської“,³²⁾ kde „lirnyk“ převzal strofu nábožné písně, a to dokonce polské.

Druhá skupina Fedkovyčových lirnyckých písnií, napsaná r. 1878, má formu prostší: je to dvouveršová strofa sdruženě rýmovaná typu:

x $\acute{x}$ xx $\acute{x}$ x/x $\acute{x}$ xxx x A
 x $\acute{x}$ xx $\acute{x}$ x/x $\acute{x}$ xxx $\acute{x}$ A

Je to táž forma, kterou nalézáme v lirnyckých písniích, ovšem poněkud změněná a zpravidelněná. Zatímco lidová píseň podle melodie volně nakládá s počtem stop i Césarou ve verši, např.

Єдин чоловік багатий бував
 Про милости пана бога ніколи не знав,³³⁾

Fedkovyčův rozměr je stálejší a pravidelnější. Básník se snažil i jinak svou formu zlidovět, nejen rozměrem, ale také aplikací rýmu na způsob lidových písnií. Nemluvě o různých variantách kvality rýmu, např. o rýmu koncovkovém, tak častém v lidových písniích, zejména o slovesném rýmu infinitivním a preteritálním, o rýmu přibližném a asonančním, Fedkovyč se snažil lidovost zdůraznit i postavením rýmu: vedle rýmu na konci verše mívá také, ovšem zcela nepravidelně, „náhodně,“ i tzv. vnitřní rým:

Гой купче Іване на всі хрестіяне!
 Покинь віру грецьку, та прийми турецьку.³⁴⁾

Гой із-за моря зійшла ясна заря,
 Але ж то не заря, то свята Варвара.³⁵⁾

Lidovost je uplatněna ve sbírce nejen světovým názorem, pojetím látky a její formální úpravou. Autor ji zdůrazňuje také výrazovou stránkou. Fedkovyč píše prostě, živou hovorovou řečí, používá velmi často dialogů nebo monologů, a to v podobě zvolání nebo ve formě povzdechu, což je pro poezii „lirnyckého“ rázu typické. Ale kromě toho básník aplikuje něco, co je charakteristické pro lidovou poezii vůbec, nejen pro „lirnyckou,“ v níž se nakonec tato aktualizace vyskytuje vzácněji než jinde: aforismy a srovnání (zpravidla na začátku písně), např.:

³⁰⁾ Народня пѣсни III, 1, с. 263.

³¹⁾ Народня пѣсни III, 1, с. 278.

³²⁾ Народня пѣсни III, 1, с. 283.

³³⁾ Народня пѣсни III, 1, с. 264.

³⁴⁾ Пис. I, 590.

³⁵⁾ Пис. I, 597.

Недуга й неволя — не горе ж то братя!
 Ба навіть не горе під міч ката стати!
 А горе ж то горе — як заозмесь воріг
 Та на твою душу...³⁶⁾

Гой болить то, болить, гой болить то дуже
 Як пес тя устеклий, як гадина вкусить;
 Але ж бо ще дуще від пса та від гаду,
 Як вірний товариш, як друг тебе зрадить!³⁷⁾

Jak je vidět, tyto aforistické začátky jsou poměrně rozsáhlé a mají podobu dvoudílných příměrů. První část je tvrzením, které druhá část zesiluje a překonává poukazem na jinou tematickou skutečnost.

Stručnější a výraznější bývají počáteční přirovnání, uzavřená zpravidla ve dvojverší:

Як мая рожа, як зоря рожева,
 Така в бога красна свята Параскева.³⁸⁾

Як кидер в дебріх, як свічник во златі,
 Так з божих угодник архірей Ігнатій!...³⁹⁾

V těchto případech dvojverší začíná přirovnáním. Jsou však případy, kde je přirovnání na druhém místě a dvojverší začíná tvrzením:

А був цар Максимян гой дуже лукавий,
 Як лев той прилютий, як тигрис кровавий.⁴⁰⁾

Tento pořádek ovšem odporuje normám lidové poetiky, kde je přirovnání vždy první, tvrzení následuje po něm. S lidovou poetikou však plně souhlasí ty případy, kdy počáteční příměr je vyjádřen antitezou, např.:

Не лев африканський во пущі то риче,
 А Марко святий то евангеле пише.⁴¹⁾

Гой не орев то під облаки грас,
 А свят Іван то Христа провожеє!⁴²⁾

Lidový typ příměru je také Feďkovyčům aplikované srovnání otázkou, jako v těchto případech:

Чи крест там сіяє, чи васильчик сходить?
 Чи Іван то креститель по Іордані ходить?⁴³⁾

Tyto případy jsou typické pro začátek písně u Feďkovyče. Někdy sahá k začátkům mnohem běžnějším v „lidových“ písních, tj. k příměmí oslovení posluchačů. Známe dobře tyto začátky z jarmarečních písní a z písní nábožných. Feďkovyč tyto začátky upotřebil také, aby své verše autentizoval, např.

Гой, послушайте ж хрестіане-брата,
 Онуфрія пісню буду вам співати!⁴⁴⁾

Да послушайте, во Христі о братя,
 Подобную пісню о Семені-святі!⁴⁵⁾

³⁶⁾ Пис. IV, 594.

³⁷⁾ Пис. I, 594.

³⁸⁾ Пис. I, 596.

³⁹⁾ Пис. IV, 601.

⁴⁰⁾ Пис. IV, 597.

⁴¹⁾ Пис. IV, 603.

⁴²⁾ Пис. IV, 605.

⁴³⁾ Пис. IV, 617.

⁴⁴⁾ Пис. IV, 607.

⁴⁵⁾ Пис. IV, 615.

Vedle začátků jsou charakteristické i koncovky písní. Fed'kovyč se v nich snažil co nejvíc přiblížit náboženským písním a modlitebním útvarům, v nichž slovo „амінь“ je kanonickou konstantou. Proto se vyskytuje v zakončení mnohých jeho písní. Někdy je včleněno do textu jako slovo asonující:

І ми прославім го, брата хрестіяне,
Во тройци святого — во вік віков — амінь!⁴⁶⁾

Jindy je přidáno za poslední rýmující se slovo koncového verše zcela neorganicky:

І ми ж го, брата, усі восхваляймо!
Святому Івану честь-славу віддаймо!
Амінь!⁴⁷⁾

Modlitebně prosebný charakter běžný v náboženských písních dodávají Fed'kovyčovým básním zejména dvouveršové koncovky, ve kterých buď apostrofuje světce, jehož příběhy jsou tématem básně, nebo se obrací s prosbou ke Kristu nebo jinému světci. První případ nalézáme v písni o Atanaziovi:

Ратуй же нас ти, Танасію-святе,
Від всіх напастних! від врагів завзятих.⁴⁸⁾

Případ prosebného typu koncovky máme v písni o Ignáciovi:

Даруй, ох даруй нам, Христе боже, мира!⁴⁹⁾

Jindy zase apostrofuje posluchače, jak tomu často bývá v náboženských písních; příklad takové koncovky máme ve Fed'kovyčově písni „Святий Іван Богослов“:

І ми го, брата, усі восхваляймо!
Святому Івану честь-славу віддаймо!⁵⁰⁾

Někdy je vyzvání k posluchačům spojeno s obecně platnou sentencí, např. v písni o Onufriovi:

Бо така не була господная воля!
Єму ся поклоним, єму ся помолим!⁵¹⁾

Jindy je obecně platná sentence bez vyzvání k posluchačům, např. v písni o Štěpánu:

Гой дивен бог в святых своїх в вік! Амінь.⁵²⁾

Někdy je v koncovkách zevšeobecňující morální poučení, jako např. v písni o Baltazarovi:

Не при з богом, чоловіче, ніколи!⁵³⁾

Všecka tato zakončení jsou typická pro lidové moralistní písně „didů-lirnyků“.

Tematika Fed'kovyčových „lirnyckých“ písní je pestřejší než forma. Látku si básník bral jednak ze Starého a Nového Zákona, jednak z legend a apokryfů. Starozákonní látky jsou v písních o Eliáši, Baltazarovi a Danielovi. Píseň o Baltazarovi zpracovávala oblíbenou Fed'kovyčovu látku. Autor se jí ve své písni zabýval již po druhé a vracel se k ní snad pod vlivem sugestivní Heinovy balady, kterou již dříve parafrázoval. Starozákonní a novozákonní látka se stýká v písni o Marii. Řada písní opěvuje mýtus apoštolský (hrdiny jsou Marek, Jakub, Jan Evangelista, Petr, Pavel, Matěj a Ondřej), k látkám apokryfickým se vztahují písně o Luciferovi a archandělu Michaelovi, píseň o Ivanu Sočavském patří k druhu místních legend. Pohádkové motivy zpracovává píseň o Jiřím.

⁴⁶⁾ Пис. IV, 594.

⁴⁷⁾ Пис. IV, 606.

⁴⁸⁾ Пис. IV, 596.

⁴⁹⁾ Пис. IV, 602.

⁵⁰⁾ Пис. IV, 606.

⁵¹⁾ Пис. IV, 608.

⁵²⁾ Пис. IV, 634.

⁵³⁾ Пис. IV, 632.

Některé látky jsou národně ruské. Sem patří legenda o apoštolu Ondřeji, která dala Fed'kovyčovi záminku k vlasteneckému exkursu. Ruská tradice považovala apoštola Ondřeje za patrona Kyjevské Rusi, kterou prý tento apoštol navštívil. Staroruská legenda o sv. Ondřeji vypravuje, jak se na své cestě z Chersonesu přes východní slovanské kraje do Skandinávie a pak do Říma zastavil na nocleh v těch místech, kde pak vznikl Kyjev. Apoštol prý řekl svým učedníkům, ukazuje na hory, na nichž bylo později vystavěno město: „Viděli jste tyto hory? Podívejte se na ně, neboť na nich bude vystavěno velké město s mnohými kostely.“ Fed'kovyč tuto tradici zachytil ve své legendě takto:

Був свят апостол Андрей і на Русі,
Щоб госпуду богу спасти й наші душі!
Ще й руські гори переблагословив,
А крест закопавше, так до них промовив:
„Руські ж ви гори, свят господь бог з вами!
Приоздобитеся святими церквами!
І будуть они величні як гори
І в золоті сіяти, як царські двори.⁵⁴⁾

Zajímavé jsou v některých písních motivy turecké, např. v písni o Ivanu Sočavském, o Dmytrovi a Mikuláši. Turecké motivy v ukrajinském folklóru jsou velmi běžné, a to nejen ve východoukrajinských dumách, nýbrž i v písních západní, zejména haličské Ukrajiny. Avšak Fed'kovyč domácí motivy do svých legend nezařadil. Jedině píseň o Ivanu Sočavském má rysy autentické ve shodě s místním podáním, kdežto turecké motivy v druhých dvou básních byly přežaty ze životů svatých, které Fed'kovyčovi sloužily jako pramen. Jsou zbaveny charakteristických místních ukrajinských rysů.

Ostatní příběhy jsou vzaty z běžného repertoáru životů svatých. Autor postupuje podle pravoslavného kalendáře, ale přece jen vybírá světce populární a známé. Jsou tu populární světci Mikuláš, Jiří, Rehoř, Prokop, Symeon Stylita, Kateřina a Barbora. Mezi jinými světci a mučedníky, většinou z dob prvokřesťanských, najdeme také Alexeje, člověka božho, dobře známého z legendární literatury minulosti.

Od předchozích „lirnyckých“ písní, zejména od písní o sv. Mikuláši se liší náš cyklus velmi podstatně tím, že básník nevkládá do svých písní lidovýchovnou tendenci světskou. Výjimku tvoří druhá píseň o Luciferovi, v níž se velmi výrazně ozývá lidovýchovná „proti-krčemní“ tendence. Když do pekla svržený Lucifer přikazuje svým zlým duchům vésti ke zkáze Adamovy děti, vyzývá své služebníky, aby se postarali o co největší počet krčem a dali je do rukou jen špatným lidem. Tenkrát mu Hospodin říká, že proti jeho zlým lidem rozseje všude učitele, kteří zlo ďáblovo přemohou osvětou.

Tato píseň nebyla v rukopise básníkem datována a vyšla až po jeho smrti. Se zřetelem k velmi živé „proti-krčemní“ tendenci sahá asi do let šedesátých nebo začátku let sedmdesátých, kdy básník skládal své lidovýchovné sbírky pro Prosvitu. Snad tato píseň tvořila původně součást práce, kterou básník předložil Prosvitě v únoru 1873 s názvem „Пісня про ангелів і дияволів“. Tato práce nebyla vydána jako celek. Je pravděpodobné, že její části zužitkoval Fed'kovyč později ve svém cyklu „Руський лірник“. O Luciferu a bojích andělů s čerty máme celkem tři různé písně. Jedna z nich, napsaná 7. února 1876, byla nepochybně určena do cyklu „Руський лірник“. Svědčí o tom obsah i forma. Báseň vypravuje o stvoření andělů a Hospodinově příkazu Luciferovi, aby byl Adamovým patronem, o Luciferově odmítnutí příkazu a vzpouře proti bohu, o Hospodinově hněvu a porážce vzbouřenců archandělem Michaellem. Píseň je napsána složitou čtyřveršovou strofou jako všechny písně vzniklé r. 1876.

Další báseň se stejným názvem „Лучифер“ je dvojdílná. V první části se vypravuje o stvoření andělů a o příkazu božím, aby se poklonili Adamovi, o vzpouře Luciferově, o jeho prokletí Hospodinem, o svržení jeho a jeho přívrženců do pekla a o zakování Lucifera v řetězy archandělem Michaellem. Druhá část vypravuje o snaze Luciferově vést do záhuby Adamovy děti. Obě části jsou složeny prostou veršovou formou (dvanáctislabičný verš sdružené rýmovaný) jako „Двамацять п'сней во честь святого Николая“. Obě části, které spolu zcela jistě souvisejí, nejsou datovány v rukopise. Bylo poukázáno na jejich příbuznost po stránce ideové s písněmi o Mikuláši. Můžeme tedy předpokládat, že je tato dvojdílná píseň asi fragmentem díla, které známe jen podle jména, jak nám je zachoval zápis literárního

⁵⁴⁾ Пис. IV, 628.

oddílu Prosvity z 11. února 1873: „Пісня про ангелів і дияволів“.⁵⁵⁾ Do této souvislosti se hodí i píseň „Святого Архангела Михаїла чудо“. Obsah vypravující o zápase archanděla s ďáblem v den Kristova narození, který zpracovává nevědní starodávnou apokryfickou legendu, odpovídá tématu díla předloženého Prosvitě. Ovšem datum vzniku básně, napsané básnickovou rukou pod rukopis písně, vylučuje každou diskusi v této věci. Je však pravděpodobné, že látka, která byla dříve zpracována pro píseň o andělech a čertech, v novém zpracování přešla do cyklu „Руський лірник“. Smíme si tento předpoklad dovolit se zretelem k básnickové oblíbě variovat jedno a totéž téma několikrát.

Feďkovyč píše svou poněkud jednotvárnou sbírku jako prostý negramotný „лірник“, který vypravuje pestré, dějem bohaté, nainvéně interpretované příběhy z bible i životů svatých, aby upoutal pozornost prostých negramotných posluchačů na pouť nebo na jarmarku a zavděčil se jim ostrým kontrastem dvou světů: dobrého křesťanského a špatného pohanského. Tato jarmareční poezie působí na nás dost zvláštně, uvědomíme-li si, že jejím autorem je básník, který nenapsal jediné básně, v níž by nezvučela nějaká tendence, snaha, touha namířená na současnost, na život vlastní i společnosti. Básník neměl rád minulost. Dokonce když psal dramata historická, jako drama o Dovbušovi, nevyhnul se aktuálním problémem, myslil na současnost. I když psal koledy, měl na mysli jejich společenskou užitečnost. A najednou tu stojíme před obsáhlou sbírkou epických příběhů z minulosti, jejichž cíl je nejasný. Šlo básníkovi o poezii čistě náboženskou opravdu? Věřil v pravdivost všech těch zázraků, o kterých mluvil ve svých písních, chtěl opravdu tvořit náboženskou poezii?

Srovnáme plán cyklu „Руський лірник“ s jeho vykonáním. Několik písní tohoto plánu nebylo napsáno. Nebyly složeny zejména dvě úvodní písně „Піснь присвяга“ a „Піснь до Ісуса Христа“. Nevíme sice, proč Feďkovyč pět písní naznačených v plánu vynechal, ale jejich názvy prozrazují jejich obsah. První dvě písně věroučné měly být nepochybně nejzávažnější. V nich měla být obsažena podstata náboženského přesvědčení a plný výraz náboženských názorů básnickových. Ale právě tyto písně nebyly realizovány, názory nebyly vysloveny, přesvědčení nebylo manifestováno. Ať se tak stalo z jakýchkoli důvodů, fakt, že tyto písně nebyly napsány, má svou výmluvnost.

Další báseň „Марія“ neboli podle I. Franka Пісня про пречисту Діву aneb podle Makoveje Піснь до матери божеї byla sice napsána, ale stojí za povšimnutí, že většina písně reprodukuje starozákonní příběh o Adamovi a Evě a prorocství o vykoupení. A sám příběh Marie-matky je čistě lidský, příběh trpící matky, která strádá utrpením svého syna. Proto zcela lidsky zní básníkova otázka: „Маріє! За що ж твоє та й серденько так мліє?“⁵⁶⁾ Pozornosti zasluhuje také ještě citát z žalmu 108 v úvodě. V citátě je příznačná věta: „Руцѣ мои сотвориствѣ органѣ, и персти мои составиша псалтирь“.⁵⁷⁾ I sám název daný Feďkovyčem dílu: „Руський Лірник. Побожні пісні для руського народа“ mnoho prozrazuje. Básníkovi šlo, jak již bylo podotčeno dříve, v prvé řadě o vytvoření díla, v němž by našla dokonalý výraz lidová poezie. Jí se chtěl básník stát lidovým básníkem par excellence. K tomu směřovaly všechny ohlasy lidové lyriky a epiky od sbírky „Поезія“ až po cyklus „Дикі думи“, k tomu směřovala „Проскура“, všechny zpěvníky, dětské, vojenské, společenské, sbírka koled a ovšem také „Руський лірник“. Básník chtěl žít v ústech lidu stůj co stůj. Proto se snažil psát díla obsahem i formou taková, jaká žila v ústech lidu. Proto nepohrdal žádným folklórním žánrem. „Лірничі“ píseň byla běžná a populární u ukrajinského venkovského ovyvatelstva, zejména nepochybně u Huculů. Z toho vyplývala básníkova snaha psát to, co zpívali „лірничі“, psát tak, jak oni zpívali. Ze tomu tak bylo opravdu, ukazuje pečlivé studium „лірничého“ repertoáru, které se projevilo i v básnickové zápise lidových písní. Z prosince 1886 máme dokonce záznam лірничей піснь „Співатка“. Je to záznam písně, kterou nalézáme také u Holovackého⁵⁸⁾ v podobě velmi blízké záznamu Feďkovyčovu. Ale není třeba pochybovat, i když záznam je až z druhé poloviny let osmdesátých, že básník studoval lidovou poezii „лірничю“ již mnohem dříve, již tenkrát, když začal pomýšlet na svou sbírku začatou v únoru 1876. Bereme-li „лірничю“ sbírku z tohoto hlediska, tedy nemůžeme mluvit o poezii religiózní, nýbrž o poezii lidové.

Lidovost uplatňuje básník ve sbírce důsledně. Především celá sbírka je udržována v duchu naivní lidové víry a důvěřivosti. Básník vypravuje s naivní prostotou o zázracích světců, o zlých císařích a krutých katech, o nadpřirozeně pevných, důsledných, vytrvalých

⁵⁵⁾ Пис. IV, 364.

⁵⁶⁾ Пис. I, 589.

⁵⁷⁾ Пис. IV, 592.

⁵⁸⁾ Народныя пѣсни III, 1, с. 272—277.

a čestných lidech, kterých se nechytá oheň, kteří s radostí a plesem snášejí nejrafinovanější muky, nesčetněkrát překonávají smrt, ale nakonec přece umírají od banálního meče. V těchto Fed'kovyčových básních ožívá středověce barokní svět v jarmareční podobě jedinečným způsobem. Žádný jiný ukrajinský básník neuměl tak pravdivě a přesvědčivě evokovat tento svět. Nedokázal to ani žádný folklorista, neboť jeho učený statický záznam dělal tečku za vývojem, zatímco Fed'kovyčovy písně měly dynamiku vývojového žánru, dynamiku živoucího organismu, rvoucího se do popředí, snažícího se žít dále a udržet se. Že k tomu nedošlo, je jiná věc, ale že by se Fed'kovyčovy lirnycké písně byly mohly šířit v lidu za příznivé konstelace, ukazuje nám osud jeho koled, z nichž některé druhotně vešly do folklórního materiálu.

„Руський лірник“, který vznikl v druhé polovině sedmdesátých let, nepovažuje se za vynikající dílo našeho básníka. Jak jeho tematika, neaktuální a vzdálená modernímu člověku, tak jeho folkloristické, „lirnycko-didovské“ zpracování této tematiky je vzdáleno dnešnímu člověku a bylo vzdáleno i Fed'kovyčovým současníkům. Ale básník své dílo nepsal pro příslušníky inteligentních vrstev národa. Psal je pro bukovinského a haličského venkovana, negramotného a konzervativního, vážícího si jen modlitební knížky. Jaký byl poměr venkovana k vzdělání, poznal Fed'kovyč z autopsie jako školní inspektor. Jeho statistika dětí školou povinných a školou skutečně navštěvujících ve vyžnyckém okrese, kde působil, ukázala mu jedinou cestu k osvícení bukovinského venkovana: přes náboženské zvyklosti. A také tuto cestu za daných podmínek v oné době plně ospravedlňovala. Chápal to správně I. Franko, který s pietou sebral v jeho době dostupné fragmenty těchto nábožensko-folkloristických prací, jako byly „Колядник“ a „Руський лірник“. Doplnil je dalšími objevy O. Makovej. Přes neaktuálnost a nepopulárnost těchto prací v dnešní době nemůžeme k nim nepřihlížet, mluvíme-li o tvůrčím vývoji našeho básníka. Neboť „Руський лірник“ je svědectvím toho, že básníkův tvůrčí vývoj nebyl přerušen a nelze mluvit o deseti letech přerušení Fed'kovyčovy tvůrčí práce. Svou básnickou činnost Fed'kovyč nepřerušil ani v době, kdy zklamán životem a společností psal svá astrologická pojednání. Nemohl-li psát poezii těm, kdo tehdy tvořili přední voj společnosti a směrodatně ji řídili, psal ji pro malé a negramotné. Ale poezii nikdy neopustil. „Руський лірник“ je toho jasným svědectvím.